

Welstandsparagraaf inzake Wilhelminasluis te Zaandam

Beschrijving

Het sluizencomplex is één van de polen van het centrum van Zaandam. Historisch gezien is het sluizencomplex de bakermat van Zaandam. Hier is de stad ontstaan, rond 1300. Het stedelijk leven concentreerde zich aan de dijk en bij de sluis. Het sluizencomplex maakt deel uit van dit stedelijk weefsel en is hiermee vanzelfsprekend verbonden met de omgeving.

Uitgangspunten

Het Sluizencomplex vormt het scharnier tussen de baai van Zaandam (Voorzaan) met zijn brede water en weidse vergezichten, en de Zaan, een veenrivier in de stad met hoge bebouwing langs de oevers. De sluis heeft daardoor twee gezichten: een stedelijk gezicht aan de noordkant en een landschappelijk gezicht aan de zuidkant.

Ook op het land vervult de sluis een functie als scharnier. Ze verbindt het oosten en het westen van Zaandam. De sluis is daardoor letterlijk de plaats waar stad en rivier met elkaar verbonden zijn en land en water elkaar raken. De sluizen, bruggen, kades en gebouwen van het sluisgebied vormen een monumentaal ensemble met grote kwaliteit en historische waarde. Dat komt onder meer tot uiting door de zorgvuldige detaillering van de kades en de waterbouwkundige kunstwerken in de verschillende bouwperiodes, waardoor een harmonieus geheel is ontstaan. Consequent werden natuurstenen dek-sloven en bakstenen kademuren toegepast en werden details sculpturaal en driedimensionaal ontworpen. Vernieuwing zal even zorgvuldig moeten plaatsvinden en zal daarmee een nieuwe harmonie met het bestaande opleveren.

Niveaus

Het centrum van Zaandam, rond en in het verlengde van de Gedempte Gracht, is een welstandsgebied met een bijzondere beoordeling en kent een gewogen welstandsniveau en wordt onder supervisieontwikkeld. Gemeente Zaanstad stelt zich ten doel en het beleid is erop gericht om de vernieuwing van de Wilhelminasluis aan te wenden om deze cruciale plek te versterken als een echte binnenstedelijke ruimte. De sluis wordt niet gezien als een op zichzelf staande vaartechnische voorziening, maar als een onderdeel van de stad en een bijzondere plek in Zaandam. Stedelijke en vaartechnische eisen moeten met elkaar worden verzoend. Het doel is de geschiedenis van het gebied herkenbaar te houden. In elk geval wordt hier gestreefd naar een hoge kwaliteit en een levendig straatbeeld.

Welstandscriteria

De welstandscriteria zijn gedifferentieerd naar categorieën/deelgebieden:

1. De bebouwing aan het sluisgebied
2. Kades en kunstwerken van de sluis zelf
3. Openbaar gebied

De bebouwing aan het sluisgebied

Rondom de sluis ontmoeten de stad en het waterlandschap van Zaan en IJ elkaar. Het gebied is in de loop van de geschiedenis om de paar decennia op de schop genomen. Het toont de sporen van vele periodes, maar heeft op onderdelen ook aan samenhang verloren; met name langs de Oostkade en de Peperstraat. Op deze plaatsen wordt op termijn nieuwe verbouwing voorzien. De Welstandscriteria zijn op deze nieuwe bebouwingsvlekken toegespitst. Voor de overige, bestaande bebouwing wordt gestreefd naar handhaving, in combinatie met hoogwaardig onderhoud of renovatie. Hierbij is de oorspronkelijke architectonische uitstraling uitgangspunt.

- Ligging
- De nieuwe bebouwing langs de Oostkade volgt de vroegere rooilijn, die in het verlengde ligt van de zuidelijke, historische bebouwing langs de Oostkade. De Oostkade krijgt langs de hele sluis een continu profiel. Het pleintje voor de Oostzijderkerk blijft gehandhaafd.
- De nieuwe bebouwing langs de Peperstraat komt aan weerszijden langs nieuwe rooilijnen te staan, zodat een versmald en zoveel mogelijk symmetrisch straatbeeld van de Peperstraat ontstaat.

- De gebouwen zijn gericht naar de openbare ruimte en ondersteunen het stedelijk karakter daarvan.
 - De nieuwe bebouwing aan de noordzijde moet één geheel vormen met de voet van de Beatrixtoren.
 - De ontsluiting van de begane grond vindt plaats vanaf de openbare straat.
 - Ondergrondse parkeeroplossingen zijn toegestaan, maar mogen vanuit de openbare ruimte niet zichtbaar zijn. De toegang moet in de bebouwing opgenomen zijn.
 - Minder aantrekkelijke functies zijn niet zichtbaar vanaf de straat en worden in de binnenzijde van het bouwblok gesitueerd.
- Massa
 - De bebouwing langs de Peperstraat en de Oostkade heeft een massa van meerdere bouwlagen, met eventueel daarboven een kap of setback.
 - De begane grond is bestemd voor publieksgerichte functies; hij heeft een hoogte van minimaal 4 meter. De begane grond mag terugliggen t.o.v. de verdiepingen (overstek of arcade), mits voldoende licht en overzichtelijk.
 - De gebouwen hebben kloeke bouwmassa's met alzijdig gerichte hoeken. Ze zijn geleed, maar tonen zich toch als een geheel. Ze staan stevig op de grond en tonen de publieke betekenis van de begane grond.
 - De korrelgrootte van de bouwmassa's is vergelijkbaar met de kloeke openbare gebouwen in de omgeving, zoals bijv. het voormalige postkantoor en de oude Vrijmetselaars sociëteit (Serah Artisan)
 - Architectonische uitwerking
 - De gevels hebben een sterk ritme, met een raster van horizontale en verticale lijnen en met verticale openingen.
 - Entreepartijen zijn duidelijk gearticuleerd.
 - De gebouwen hebben een voet (de plint), een samenhangend middendeel en een toplaag (een kroonlijst, kap of setback).
 - De gevel is belangrijker voor de uitstraling van het gebouw dan het dak.
 - De schaal van de gevel beantwoordt aan de schaal van de kloeke bouwmassa's.
 - De gevels zijn visueel gelaagd: naarmate je dichterbij komt krijgen ze meer reliëf en detail.
 - De hoeken zijn zorgvuldig ontworpen en meerzijdig gearticuleerd.
 - Aan- en opbouwen in lijn brengen met de bestaande gebouwen en belendingen
 - Gevelreclame past binnen de structuur en detaillering van de gevel
 - Uithangborden dwars op de gevel zijn beperkt van omvang.
 - Reclame-uitingen plat op de gevel bestaan bij voorkeur uit losse letters.
 - Materiaal en kleur
 - Het materiaalgebruik is traditioneel en sluit aan op de baksteenbouw in de omgeving, en op de bak- en natuurstenen detaillering van het sluizencomplex.
 - Materialen moeten duurzaam zijn en mooi verouderen.
 - Details moeten zorgvuldig en expressief worden ontworpen.
 - Kleurgebruik moet terughoudend en waardig zijn en wijkt niet sterk af van dat van de belendende panden
 - Geen plaatmaterialen (behalve als terugliggende panelen zonder zichtbare bevestiging)
 - Geen kunststof kozijnen
 - Rolluiken zijn voor minimaal 70% open

Kades en kunstwerken, de sluis

De openbare ruimte van de stad en de functionele, maritieme ruimte van de sluis dienen in nauwe samenhang vorm gegeven te worden. Het bouwwerk van de sluis bestaat uit de sluiskom, de sluis- en bruggenhoofden, kolkwanden, bruggen, bordessen, trappartijen, hekwerken, borstweringen, voorzieningen voor veiligheid, beseining, afsluiting etc. en remmingswerken.

- Ligging
 - De huidige ligging van de sluis is uitgangspunt bij nieuwe ontwikkelingen.

- De sluis kan in de lengte uitgebreid worden ten behoeve van nieuwe sluishoofden en daarboven gesitueerde openbare ruimtes (bordessen).
- de oostelijke Zaanoevers ten noorden van de Beatrixbrug wordt vloeiend en doelmatig aangesloten op het betreffende sluishoofd, zodat een volwaardige voetgangersverbinding ontstaat
- de Prins Hendrikkade wordt vloeiend en doelmatig aangesloten op het betreffende sluishoofd, zodat ook hier een volwaardige toegang voor voetgangers ontstaat.

- Massa
 - De sluiskom vormt een uitholling in het openbare grondvlak van de stad. (Deze dient zich aan de uiteinden zoveel als mogelijk visueel te vernauwen.)
 - De kolkwand aan de Oostkade wordt op een hoogte gebracht (dekzerk hoogte van 2,50 m. NAP.), aansluitend op de omringende openbare wegen en trottoirs. Aan de Westkade volgt de kolkwand grotendeels de huidige dekzerk hoogte.
 - De sluishoofden vormen massa's die uitstulpen in het water van Zaan en Voorzaan. Deze dienen een harmonische eenheid te vormen met de bestaande kademuren, balustrades en hekwerken, zowel vanaf het water als vanaf het land gezien.

- Architectonische uitwerking
 - De architectonische uitwerking is zorgvuldig en sluit harmonisch aan bij de bestaande constructies en openbare ruimte in de directe omgeving.
 - De uitwerking van alle onderdelen van de sluis wordt binnen één integraal ontwerp optimaal op elkaar afgestemd.
 - De sluis- en bruggenhoofden vormen een eenheid
 - de sluisdeuren hebben een constructieve, utilitaire en robuuste uitstraling
 - De vormgeving van de kolkwand is robuust, vlak en geritmeerd. De wanden aan weerszijden van de sluiskom zijn op elkaar afgestemd
 - De grens tussen de sluisplateaus en de openbare ruimte wordt gemarkeerd door een natuurstenen rand met daarop een hekwerk
 - De vormgeving van de bruggen is aan de onderzijde robuust, constructief, en utilitair
 - De zijkanten van het brugdek ogen rank
 - Aan de onderzijde van de brug wordt binnen het constructieve grid ruimte geboden voor kunst-uitingen
 - De bordessen aan weerszijden van c.q. boven de sluishoofden liggen op het niveau van de aangrenzende openbare ruimte; ze sluiten naadloos en harmonisch aan op de brug- en sluishoofden en op de aangrenzende bestaande kademuren en borstweringen.
 - De uitwerking van de hekwerken en borstweringen is nauwgezet afgeleid van de aangrenzende hekwerken en borstweringen uit de jaren 60. Borstweringen zijn samengesteld uit sculpturaal gevormde elementen. Maatverschillen en vormveranderingen in de natuurstenen randen worden opgevangen binnen de stenen en vallen niet samen met de naden tussen de stenen.
 - Toegangen tot de technische ruimtes zijn verzonken in het maaiveld
 - Voorzieningen t.b.v. veiligheid en techniek zijn eenvoudig vormgegeven en verzonken of terugliggend opgenomen in het ontwerp
 - Voorzieningen in het kader van de noodzakelijke scheepvaartseinen, bebording, afsluitmiddelen, verkeerslichten etc. moeten worden geïntegreerd en/of op wanden van bouwwerken worden bevestigd; voorzieningen op palen worden zoveel mogelijk gecombineerd
 - Alle bekabeling ten behoeve van verlichting en seinen dient uit het zicht te blijven
 - De remmingwerken zijn zo mee ontworpen dat het uitzicht op de Zaan vanaf de oevers en de sluis zo min mogelijk wordt belemmerd

- Materiaal en kleur
 - Materialisatie moet aansluiten op het bestaande materiaalgebruik
 - De sluishoofden, inkassingen, en brughoofden hebben het uiterlijk van schoon beton. De inkassingen zijn aan de bovenzijde afgewerkt met natuurstenen deksloven.
 - De uitstraling van de sluisdeuren is gelijk aan die van staal, de kleur is grijsbruin
 - De kolkwanden hebben een uitstraling van aaneengesloten metselwerk, gevat in een raamwerk van beton. De bakstenen vlakken hebben hetzelfde uiterlijk als de bestaande kademuren en lopen door tot onder de waterlijn
 - Materiaal en kleurstelling van de brugdekken sluiten aan bij de indeling van de toeleidende straten
 - De kleur van de onderkant van het val is grijsbruin

- Het metselwerk van de buitenmuren van de bordessen bij de sluishoofden heeft hetzelfde uiterlijk als de aansluitende metselvlakken in de directe omgeving (zandgeel, gemêleerd, lichte voeg, in kruisverband gemetseld); de metselvlakken lopen door tot onder het waterpeil
- Deksloten en sluitstenen bestaan uit natuursteen met dezelfde oppervlaktebehandeling, maatvoering en kleur als de bestaande in de directe omgeving
- Balustrades en hekwerken zijn van metaal, in dezelfde detaillering, maatvoering en kleur als de aansluitende bestaande hekwerken en balustrades
- Technische elementen als ladders, haalkomen, bolders etc. Zijn van staal en grijsbruin geschilderd.
- De aanvaarbeveiligingen en dukdalven worden uitgevoerd in hout, zo nodig met gebruik van verticale stalen kolommen
- Schreeuwende kleuren dienen vermeden te worden

Openbaar gebied

De routes in het gebied moeten aantrekkelijker en toegankelijker worden gemaakt. Het zicht op de sluis moet worden behouden; tegelijkertijd moeten om redenen van veiligheid de openbare ruimte van de stad en de vaartechnische ruimte van de sluis helder worden afgebakend. Hinderlijke niveauverschillen moeten worden aangepakt. Door de nieuwe kade aan de oostkant van de sluis zo veel als mogelijk op één niveau te brengen met de Wilhelminabrug en de Beatrixbrug verdwijnt het doodlopende openbaar gebied en ontstaat een aantrekkelijke route met zicht op de sluis. Aan de westkant van de sluis wordt het bestaande, deels lage niveau gehandhaafd, waardoor het overzicht over de historische Grote Sluis en de historische cascade van trappen blijft bestaan. De fysieke en visuele samenhang van het gebied wordt versterkt, de tweedeling in het centrum wordt verminderd.

- Ligging
 - Voor het openbaar gebied is het huidige stratenplan uitgangspunt. Langs de Oostkade wordt tussen Peperstraat en de Oostzijderkerk een westwaartse verschuiving van de rooilijn voorzien, zodat er één bebouwingswand langs de sluis tot stand kan komen.
 - De ruimte rondom het Uitwateringsgemaal moet weer integraal onderdeel van de openbaar toegankelijke ruimte van de stad worden
 - Langs de sluisolk zijn aan weerszijden smalle utilitaire sluisplateaus door hekwerken afgeschermd van de stedelijke openbare ruimte (Oostkade en Westkade)
 - De ruimte buiten deze hekwerken vormt een integraal onderdeel van de openbare ruimte van de stad; hier prevaleren de beeldkwaliteitseisen uit de omgeving (Inverdan kwaliteitszone I).
- Massa
 - Trappartijen geven de openbare ruimte een 3-dimensionaal karakter. Zij benadrukken de openbare toegankelijkheid, en beslaan de hele breedte van de aansluitende kades. De trappen vormen samen met de borstweringen een krachtige omlijsting van de openbare ruimte.
- Architectonische uitwerking
 - Obstakels zoals lichtmasten en hekwerken worden gecombineerd en in één lijn geplaatst
 - Functionele verlichting moet op eenduidige wijze worden gerealiseerd
 - De verlichting langs de sluisplateaus wordt ontworpen als integraal onderdeel van het hekwerk
 - Voorzieningen in het kader van de verkeersveiligheid en het gebruik van de openbare ruimte moeten geïntegreerd en/of op wanden van bouwwerken worden bevestigd; voorzieningen op palen worden zoveel mogelijk gecombineerd
- Materiaal en kleur
 - Om eenheid te brengen in de inrichting van de openbare ruimte gelden de uitgangspunten en voorwaarden die zijn vastgesteld voor Inverdan (kwaliteitszone I)
 - De trappen worden uitgevoerd in natuursteen met gelijkwaardige steen keuze en afwerking als de bestaande trappartijen